

**1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כד עמוד א**

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה. למאי? אילימא לאסתכלי בה - והא אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים - לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף! אלא: באשתו, ולקריאת שמע. אמר רב חסדא: שוק באשה ערוה, שנאמר +ישעיהו מ"ז+ גלי שוק עברי נהרות, וכתוב +ישעיהו מ"ז+ תגל ערותך וגם תראה חרפתך. אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר +שיר השירים ב'+ כי קולך ערב ומראך נאוה. אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר +שיר השירים ד'+ שערך כעדר העזים.

**2. רש"י מסכת ברכות דף כד עמוד א**

**שוק** - באשת איש. **ערוה** - להסתכל, וכן באשתו לקריאת שמע. **גלי שוק** - וכתוב בתריה תגל ערותך. **קולך ערב** - מדמשבח לה קרא בגוה - שמע מינה תאוה היא.

**3. רא"ש פ"ג ברכות ס' ל"ז**

אמר שמואל קול באשה ערוה שני וכו' פירוש לשמוע ולא לענין קריאת שמע.

**4. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כא**

**הלכה א** כל הבא על ערוה מן העריות דרך איברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקרוב בשר הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר לבלתי עשות מחקות התועבות וגוי' ונאמר לא תקרבו לגלות ערוה, כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה.

**הלכה ב** העושה דבר מחוקות אלו הרי הוא חשוד על העריות, ואסור לאדם לקרוץ בידי וברגליו או לרמוז בעיניו לאחת מן העריות או לשחוק עמה או להקל ראש ואפילו להריח בשמים שעליה או להביט ביפיה אסור, ומכין למתכוין לדבר זה מכת מרדות, והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוון להנות כמי שנסתכל במקום התורף ואפילו לשמוע קול הערוה או לראות שערך אסור.

**5. שולחן ערוך אורח חיים סימן עה סעיף ג**

טז) יש לזהר משמיעת קול (יז) ו זמר אשה בשעת קריאת שמע. הגה: ואפ"י באשתו, אבל קול (יח) הרגיל בו אינו ערוה (ב"י בשם אהל מועד והגהות מיימוני).

**6. ביאור הגר"א אורח חיים סימן עה סעיף ג**

יש כו'. שם קול כו' ופ"י תר"י והג"מ ומרדכי ושי"פ דג"כ לענין ק"ש איירי אלא דמייירי בקול זמר אבל הרא"ש והטור כ' דלא מייירי לענין ק"ש וכן הרמב"ם וז"ש יש לזהר לחוש להפוסקים הנ"ל:

**7. שיטה מקובצת ברכות דף כ"ד ע"א**

קול באשה ערוה, פירוש לקיש, וי"א דדוקא קול של זמר ושער המכוסה, אבל קול שאינו של זמר ושערה מחוץ לצמתה אין חוששים להם.

**8. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים סימן עה סעיף ג**

ז) זמר אשה - אפילו פנויה אבל שלא בשעת ק"ש שרי אך שלא יכוין להנות מזה כדי שלא יבוא לידי הרהור וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגי' להן זמן וסת. וקול זמר פנויה נכרית היא ג"כ בכלל ערוה ואסור לשמוע בין כהן ובין ישראל. ומי"מ אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו למחות כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאוריית' מותר לקרות ולברך דאל"כ כיון שאנו שרויין בין העכו"ם נתבטל מתורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לדי' הפרו תורתך אך יתאמץ לבו לכוין להקדושה שהוא עוסק ולא יתן לבו לקול הזמר:

**9. שו"ת אגרות משה אורח חיים ח"א סימן כו**

דבר שמיעת קול זמר פנויה טהורה זאת חנוכה תשי"ח. מע"כ ידידי הרב הגאון מוהר"ר יחזקאל גרובער שליט"א.

במה שכתב כתר"ה שא"א לו למחות שלא יבואו ההורים לשמוע בקול זמרת התינוקות בלא פרוד גדול ומחלוקת לכן רוצה לידע דעתי איך הוא עצם הדין בשמיעת קול זמר פנויה טהורה, והאריך כתר"ה בזה להביא כמה מקומות שמשמע לאיסור ומי"מ מסתפק להיתר.

הנה בב"ש אה"ע סי' כ"א סק"ד מפורש שקול פנויה מותר שלא בשעת תפלה וכן איתא במג"א /או"ח/ סי' ע"ה סק"ו דרק זמר של א"א לעולם אסור, ופשוט שכוונתו גם לכל ערוה וחייבי לאוין דהא הביא מאה"ע סי' כ"א שמסיק שם ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין, וא"כ מה שמתירין בפנויה הוא דוקא כשאינה נדה, וכן איתא בפמ"ג במשבצות סוף סי' ע"ה שכתב שזמר בפנויה שלא בשעת ק"ש שרי ויראה פנויה נדה מכלל ערוה הו"א עיי"ש. וכו' וכן במי"ב שם /ע"ה/ ס"ק י"ז פסק שמותר בפנויה טהורה שלא בשעת ק"ש.

אך מה שיש לחוש הוא למש"כ המ"ב על זמר פנויה שמותר אך שלא יכוין ליהנות מזה כדי שלא יבא לידי הרהור, וא"כ אפשר שימצאו מאלו שיבואו לשמוע שיכוונו ליהנות שאסורין. וצריך לומר להמ"ב דאוסר להתכוין ליהנות מקול פנויה טהורה, דמה שמותר ליקח ע"ה שישתכל בהפנויה הוא משום שאין חוששין שיכוין

ליהנות, וא"כ גם הכא אין לחוש שיכוונו ליהנות, דאף אם יש להם הנאה משמיעת קול שירה אין להחשיב זה הנאה מהאשה דכ"כ אם היה מזמר איש נמי היה להם הנאה דשמיעת שירה. וכוונת המ"ב הוא שיתכוין ליהנות משמיעת קול אשה שזה דמי למסתכל בפני האשה ליהנות מיופיה שרק בזה שייך לחוש להרהור שכתב המ"ב, וכדאיתא ברמב"ם ובש"כ בפנויה שלא יסתכל דרך זנות, ובשמיעת קול שייך זה רק במתכוין ליהנות דוקא משמיעת קול אשה ולא משמיעת קול שירה בעלמא, ולזה אין לחוש כמו שלא חיישין התם.

ובעצם משמע מלשון הרמב"ם והש"ע דבעריות כתבו והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות כמו שנסתכל במקום התורף, וע"ז כתבו והדברים האלו אסורין גם בחייבי לאוין ובפנויה כתבו אבל לא יסתכל דרך זנות, שהם שני עניינים דאם אינו דרך זנות אף שמתכוין ליהנות אינו אסור בפנויה ואין חוששין שיבא מזה לידי הרהור, דלא מכל דבר חוששין להרהור, וראיה דהא הרהור אסור אפילו בפנויה מדאורייתא כדאיתא בב"ש שם /א"ה ע"כ/ סק"ב ומ"מ להביט ביופיה כתב הב"ש שלהרמב"ם הוא רק איסור מדרבנן אפילו בא"א, ובפנויה לכו"ע מדברי קבלה מקרא דאיוב, אלמא דאין חוששין שיבא מזה להרהור וא"כ גם במתכוין ליהנות סברי שאין לחוש להרהור אך מ"מ בעריות וחייבי לאוין אסור מצד איסור הנאה מערה שדבר זה עצמו אסור ולא אסרו זה בפנויה טהורה. אבל עכ"פ יש גם לומר כהמ"ב שגם בפנויה אסור ואף שהוא שינוי בלשון מ"מ אולי הכוונה אחד, דלשם זנות הוא ליהנות וכן מפרש המ"ב אף שהוא דוחק. ולכן יש להחמיר למעשה כהמ"ב שלא להתכוין ליהנות אף מזמר פנויה טהורה אבל אין לחוש שמא יכוונו ליהנות כדחוכחתי שכן מוכרח לומר להמ"ב.

ואף להמ"ב נראה דכיון שאין האיסור מצד זה עצמו דנהנה מפנויה טהורה, רק משום חשש שמא יבא לידי הרהור, אין זה אלא בפנויה גדולה שהיא טהורה אבל בקטנות אין לחוש להרהור כי אין מצוי שיתאוהו אף מהפרוצים ואף נכרים לקטנות לתשמיש, וממילא אין שייך שיהרהר בעבירה ע"י שיסתכל בה או שישמע קולה אף כשיכוין ליהנות כיון דאין בזה בקטנות שום קירוב לתאוות תשמיש שיבא להרהר ע"י זה. לכן נראה למעשה כיון שכתר"ה כותב שא"א להחמיר יותר מכפי הדין כפי הראוי לאנשי מעשה, יש להתיר כשיהיו המזמרות קטנות לא יותר מבנות י"א שנה. וגדולות מבנות י"א אף כשידוע שעדיין לא ראו דם אף שמדינא הוכחתי שיש להקל מ"מ יש להחמיר כי מאחר שכבר יש בשנים אלו עתה שרואות דם אין לחלק ביניהם, ובלא צורך אין להתיר כלל כי בדברים כאלו המחמיר קדוש יאמר לו. ידידו, משה פיינשטיין.

#### 10. שו"ת שרידי אש חלק א סימן עז

ס מותר לנערים ונערות לשיר ביחד שירי קדש לידידי הרב הג' חו"ב סוע"ה וכו' מהר"י מאיר שליט"א במכתבו מיום ח' טבת ש' ז' מתאר כת"ר את דרך החינוך של ארגון "ישורון" שנוסד בארץ צרפת לפני כמה שנים, שהוא מתנהג עפ"י שיטת החינוך שהי' נהוג במדינת אשכנז לפני החורבן, ועכשיו קמו נגדו עוררים מצד חוג ידוע של חרדים, אשר לפי דעתם אין הדרך הזאת לפי רוח היהדות, כפי שהנחילונו אבותינו ורבותינו הקדושים.

והערעורים הם שנים: ערעור נגד צורת הארגון הזה, שהוא משתף בנים ובנות בעבודה ומאגדם לאגודה אחת, וערעור נגד המנהג שנהגו, שהבנים והבנות מזמרים יחד זמירות של סעודות שבת או זמירות קודש אחרות. וכת"ר שואל בשם הועידה התורנית של הארגון "ישורון" אם מותר להם להמשיך את פעולתם בדרך שנהלו אותה עד כה או צריכים להפסיק פעולתם ולגרוע לפירוד הארגון, כפי התיאור של כת"ר.

ואשיב על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ערעורי החרדים בוודאי יש להם על מה לסמוך, שהרי עפ"י דין תורה צריך להפריש אנשים מנשים כדי שלא יבואו לקלות ראש, ... והערעור השני, וודאי שצודק הוא, עפ"י מה שנאמר בגמ' ברכות כ"ד, א: קול באשה ערוה, ...

מכל מקום, כשנשאלתי ע"ז ממנהלי "ישורון" הוריתי להם שימשיכו את פעולתם עפ"י הדרך שהתוו להם גדולי אשכנז, שהיו צדיקים גדולים וכל [עמוד רטו] כוונתם היתה לשם שמים, להציל את הנוער מסכנת הטמיעה שהתפשטה באשכנז בימיהם וע"כ הצילו כמה נפשות מישראל והצליחו לקרבם לתורה ולי"ש, וגדולי אשכנז היו בקיאים ומומחים בחכמת החינוך ולכן הצליחו במעשיהם להקים דורות שלמים של בעלי יר"ש והשכלה חילונית כאחד, מה שלא עלה בידי גאוני גדולי ליטא ופולין, לפי שלא ידעו לכוון את החינוך עפ"י תנאי הזמן. וידוע מה שסיפר הגאון מהר"י סלנטר זצ"ל בשו"ב מאשכנז ושמ נודמן עם הגה"צ ר"ע הילדסהיימר זצ"ל וראה אותו מרצה שיעורים בתנ"ך ושו"ע לפני נשים צעירות ובתולות. וכה אמר: אם יבוא מי מרבני ליטא להנהיג כן בעדתו, וודאי שיעבירו אותו מכהונתו, וכן הדין. מ"מ הלואי שיהי' חלקי בגן עדן עם הגה"צ ר"ע הילדסהיימר. והטעם הוא משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", כמו שנבאר להלן.

ומה שנהגים לשיר ולזמר זמירות קודש בנים ובנות יחד - כבר נשאלתי ע"ז ממנהיגי המחנות, והשבתי להם, כי בבואי לברלין ראיתי בבתי החרדים מזמרים אנשים ונשים יחד זמירות קודש בשבת, והשתוממתי למנהג זה שהוא נגד דין מפורש באו"ח סי' ע"ה סעי' ג', שקול זמר אשה בשעת ק"ש אסור.

ז. ומטעם זה ערערתי נגד מנהג זה שנהגו חרדי אשכנז. ואולם אחרי חקירה ודרישה נאמר לי כי הגאון הצדיק ר"ע הילדסהיימר ז"ל וכן הגרש"ר הירש ז"ל בפרנקפורט על נהר מיין התירו בזמירות קודש לזמר יחד, והטעם משום דתרי קלא לא משתמעו וכיון שמזמרים יחד אין חשש איסור, אבל לא נחה דעתי בזה וחפשתי ומצאתי בשדי חמד מערכת קול, שהביא בשם רב ספרדי להתיר זמירות קודש של אנשים ונשים יחד.

וסמך מצאתי לדבריו ממקרא מפורש בשופטים ה' "ותשר דבורה וברק בן אבינועם" וכו'. ואח"כ ראיתי בבאר שבע שהביא פסוק זה, ודחה כי על פי דיבור שאני וכמש"כ התוס' ביבמות מ"ה, ב ד"ה מי [וראה גם בבבא קמא ט"ו, א תוד"ה אשר תשים ושבועות כ"ט, ב תוד"ה שבועות העדות] להא דכתוב: והיא שפטה את ישראל, והא

אשה פסולה לדון, דעפ"י דבור שאני. אולם זה דוחק, דלגבי דין אפשר לומר שעפ"י הדבור הותר לה לדון שהיא היתה נביאה ולא הי' שם איש גדול כמותה, משא"כ לענין שיר הוא דוחק לומר כן. ובלא"ה תירצו שם התוס' תירוץ אחר, שהיא היתה מלמדת להן שידונו ואח"כ ראיתי מובא בשם החיד"א בספרו דבש לפי מערכת ק', שבשעת השראת שכינה שריא לאשה לשורר וליכא משום הרהור, ועכ"פ יש סמך למה שהביא בשד"ח הני"ל, שבשירי קודש לא חיישינן להרהור.

ובפירוש התניתי במכתבי להני"ל, שאין לכוף על הנשים שצריכות להשתתף בזמירות קודש, ואם יתרצו להחמיר על עצמן, חלילה ללעוז עליהם [עמוד ריט] ולהתלוץץ בהן, שהרי סוף סוף מנהג אבותינו הקדושים בידן שנוהרו מלהתיר לנשים אפילו זמירות קודש.

### 11. שו"ת יביע אומר חלק א - או"ח סימן ו

נשאלתי בדין קול זמר של אשה בגרמפון או ברדיו, אם יש בו משום קול באשה ערוה, וצריך להזהר שלא לשמעו בעת ק"ש ותפלה.

(ב) והנה כשמכיר את האשה ששומע קולה, נראה דבדאי יש לאסור משום קול באשה ערוה. וכדמשמע בתוס' סנהדרין (מה) שכו', דהא דאמרינן במגילה (טו) כל האומר רחב רחב מיד נקרי, האמר התם ביודעה ומכירה. ע"כ.

ומשמע שאף שאינו רואה אותה כיון שמזכיר את שמה בא לידי הרהור, והי"נ כששומע את קולה (ג) ולא עוד אלא שהיה מקום להחמיר בשומע קול אשה אפי' באינו מכירה מעולם כיון שקולה יוצא מגופה, ולי"ד לבגדי צבעונין שלה שהצריכו דוקא מכירה, שהבגדים הם חוץ מגופה, לכן צ"ל מכירה, שאז זוכרה כמו שהיא מלובשת, אבל בקולה יש להחמיר יותר, וחיישינן להרהורא.

והגם שיש לצדד עוד בזה, הנה ראיתי בשו"ת מהר"ם שיק (חאה"ע סי' נג) שכו', דנראה דלא שייך קול באשה ערוה אלא ברואה את פניה או יודעה ומכירה, כעין מ"ש במגילה (טו) רחב בשמה זינתה ויעל בקולה וכו' והוא דידעה ומכירה. וכן אמרי' בהא דאסור להסתכל בבגדי צבעונין, דדוקא במכירה, וכדקי"ל באה"ע (סי' כא ס"א), אבל באינו רואה אותה בפניה ואינו מכירה נראה דאין חשש כלל. עכת"ד. (ומוכח מדבריו שמפרש ג"כ להברייתא ביודעה ומכירה. וכ"כ בס' יפה תלמוד (דע"ד ע"ד). ע"ש). וכן מצאתי לני"ד בשו"ת בית שער (חאו"ח סי' לג) שנשאל בזה, והעלה להתיר מדינא, והביא סמוכים להיתר מההיא דמגילה (טו) דת"ר, רחב בשמה יעל בקולה, ומוקי לה ביודעה ומכירה. ע"ש.

(ז) אולם אחרוני זמנינו נטו להקל בזה, וכדברי הגאון מהר"ם שיק והרב בית שער הני"ל, זה יצא ראשונה, הרה"ג מהרי"ל צירלסאהן ז"ל בשו"ת מערכי לב (חאו"ח סי' ה) שכו' להקל בזה, מטעם דאין יצה"ר שולט אלא במה שענינו רואות. עכ"ד.

(יא) ונראה דעכ"פ אם ראה צורתה בתמונה אין להקל בזה וחיישינן להרהור, וזכר לדבר מ"ש השבו"י בס' עיון יעקב (תענית ה:), גבי רחב שאמרו ביודעה ומכירה, שכפל הלשון לומר שאע"פ שלא היה מכירה ממש, רק שראה צורתה מצוירת ביפיה, זה ג"כ מחמם כדין מכירה, כמ"ש בסנהדרין (לט:): אחאב מצונן היה ועשתה לו איזבל ב' צורות וכו'. ע"ש. וכ"כ הגרי"ח בס' בן יהוידע (שם). ומינה לני"ד. ואל יקח לבך לומר דהשתא חשיבי כרגילים בקול נשים ואין לחוש להרהור,

(יב) אלא דמספקא לי אם היה יודעה ומכירה. ואח"כ מתה, אם מותר לשמוע קולה בגרמפון או ברדיו, אם נימא הא אזלא לה, וכמ"ש לר' יהודה גבי נסקלת ערומה ולא חיישי' דאתי לאתגרוי באחרות משום שאין יצה"ר שולט אלא במי שענינו רואות. (סנהדרין מה). או דילמא שאני התם דמצוה לסקלה ערומה לר' יהודה, וכמ"ש (שם) אותו בלא כסותו לא שנא איש ולא שנא אשה, ופרש"י שהרי אין כאן מיעוט והשוה הכתוב אשה לאיש לכל מיתות שבתורה. עכ"ל. אלמא דהכי הוא המצוה מה"ת. וא"כ אין ראיה לני"ד. ושו"ר שכו"כ בשו"ת הבית חדש (סי' יז), בדין פרוכת שנעשית ממעיל אשה ידועה ושמה חקוק עליה לזכר נשמתה. וכי, דלא יפה עשו לתקן פרוכת כזאת, וכמ"ש בע"ז (כ:), לא יסתכל בבגדי צבע של אשה ואפי' שטוחין ע"ג הכותל, ואע"פ שי"ל דוקא בחייה, אבל לאחר מותה לא שייך הרהור, כמ"ש בסנהדרין (מה), אפי' י"ל דעכ"פ איכא חששא והרהורא במקצת, אלא דלגבי הנסקלת ערומה כיון דהכי הוי דינא דאוי' לסקלה ערומה לא חיישינן להך הרהורא.

(יג) המורס מכל האמור דביודעה ומכירה אפי' ע"י תמונה אסור לשמוע קולה בגרמפון או ברדיו, אבל אם אינו מכירה מותר, ואין בזה משום קול באשה ערוה. והנלע"ד כתבת.